

מכללת הרצוג-גוש עציון

ימי עיון בתנ"ך

קייץ תשע"ב

ברוך קהת

'עין תחת עין' כמאפיין של מצוות פרשת משפטים – שיעור מס' 8

1. בבלי בבא קמא פג ע"ב – פד ע"א

משנה. החובל בחבירו - חייב עליו משום חמשה דברים: בנזק, בצער, בריפוי, בשבת, ובושת. גמ'. אמאי? עין תחת עין אמר רחמנא, אימא: עין ממש! לא סלקא דעתך, דתניא: ... הרי הוא אומר: לא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות, לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים שאין חוזרין... תניא, ר' דוסתאי בן יהודה אומר: עין תחת עין - ממון, אתה אומר: ממון, או אינו אלא עין ממש? אמרת! הרי שהיתה עינו של זה גדולה ועינו של זה קטנה, היאך אני קורא ביה עין תחת עין? ... תניא, ר"א אומר: עין תחת עין - ממש. ממש סלקא דעתך? רבי אליעזר לית ליה ככל הני תנאי? ... אמר רב אשי: לומר, שאין שמין אותו בניזק אלא במזיק.

2. רשב"ם שמות כ"א

פרשת משפטים

(א) ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש הלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי. ואפרש הדינין וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה. (לד) והמת יהיה לו - לפי הפשט כיון שמשלם כל דמיו, בדין הוא שהמת יהיה למזיק. אבל חכמים פירשו לניזק, כי פחת הנבילה דניזק הוא.

3. בבלי בבא קמא ו ע"ב

ת"ר: מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם - מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק, דברי רבי ישמעאל; ר' עקיבא אומר: לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית.

4. תוספתא בבא קמא (ליברמן) פ"ב הי"ג

מעשה באחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונתן לרשות הרבים, היה חסיד אחד רודפו, אמר לו: מפני מה אתה מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך? שחק עליו. לאחר זמן נצטרך אותו האיש ומכר את שדהו, והיה מהלך באותו מקום, ונתקל. אמר: לא לחנם אמר לי אותו האיש הרי אתה מסקל מתוך שאינו שלך לתוך שהוא שלך.

5. רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ג, פרק מא, (תרגומו של מיכאל שורץ)

בדרך כלל נקבע עונשו של כל התוקף את זולתו שייעשה לו כאשר עשה בשווה. אם הזיק לגוף, ינזק בגופו. ואם הזיק לממון, ינזק בממונו. אבל בעל הממון רשאי לסלוח ולמתול. רק לרוצח אין לסלוח בשום פנים, ואין לקחת ממנו כופר, בגלל חומרת תקיפתו: "ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו" (במדבר לה, לג). לכן, לו נשאר ההרוג שעה או ימים כשהוא מדבר ודעתו צלולה, ואמר: "יונח להורגי. סלחתי ומחלתי לך" - אין לשמוע בקולו, אלא בהכרח נפש בנפש, כשקטן וגדול, עבד ובן חורין, מלומד ובור שווים. שהרי אין בכל עוולותיו של אדם חמורה מזאת.

מי שחיסר איבר יחוסר איבר כמותו: "כאשר יתן מוס באדם כן יתן בו" (ויקרא כד, כ). אל תעסיק מחשבתך בזה שאנו עונשים כאן בתשלומים, כי מטרתי עכשיו לתת טעמים לכתובים ולא לתת טעמים להלכה, אף שגם על הלכה זאת יש לי דעה שאותה אשמיע בעל פה. על (גרימת) הפצעים, שאי-אפשר (להעניש עליה בגרימת פצעים) כמותם ממש, נפסקים תשלומים: "רק שבתו יתן ורפא ירפא" (שמות כא, יט).

מבנה ספר הברית (כ', יט – כ"ג, לג)

כ', יט-כג – מצוות הקשורות לעבודת ה' – 'בין אדם למקום'

כ"א, א – כ"ב, טז – משפטים

כ"ב, י"ז – כ"ג, יב – מצוות חברתיות

כ"ג, יג-יט – מצוות 'בין אדם למקום'

כ"ג, כ-לג – שכר ועונש

חוקי הניזוקין (כ"א, יב – כ"ב, ה)

כ"א, יב-כז – אדם שניזק בידי אדם

כ"א, כח-לב – אדם שניזק בידי בהמה

כ"א, לג – כ"ב, ג – בהמה שניזוקה

כ"ב, ד-ה – יבול שניזוק

כ"ב, ו – כסף או כלים שניזוקו